

lanılması, zengin açılımlara imkân verecek mahiyettedir. Ancak bu, elinizdeki yazının konusu olan çalışmada görüldüğü üzere, modern çağın hâkim söylemini mezkûr klasiklere söyletmek şeklinde olmasa gerektir. Klasiklerle günümüzü birbirine bağlayacak kurucu çalışmalara duyulan ihtiyaç hâlihazırda devam etmektedir.

Stig Jarle Hansen, Atle Mesoy,

Tuncay Kardaş (ed.)

The Borders of Islam:

Exploring Samuel Huntington's Faultlines,

from Al-Andalus to the Virtual Ummah

Hurst, London 2009, 388 s.

Mesut Özcan

Dr., İstanbul Ticaret Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

Müteveffa Samuel Huntington'ın 1990'larda büyük tartışmalar koparan, 11 Eylül 2001'den sonra da yeniden gündeme gelen "medeniyetler çatışması" tezinin tartışıldığı pek çok akademik ve popüler eser yayınlandı. Bu tezin lehinde ve aleyhinde ileri sürülen çeşitli argümanlar, tezin ilk defa ileri sürülmesinden 20 yıla yakın bir zaman geçse de 11 Eylül 2001 New York saldırıları, 2003 yılında Irak'ın işgali, 11 Mart 2004 Madrid, 5 Temmuz 2005 Londra bombalamaları, Danimarka'daki karikatür krizi ve en son İsviçre'deki minarelerin yasaklanması referandumu gibi olaylar sebebiyle hep tartışılacağı. Stig Jarle Hansen, Atle Mesoy ve Tuncay Kardaş'ın editörlüğünde 2009 yılında İngiltere'de Hurst Yayınevi tarafından basılan *The Borders of Islam* adlı eser de Huntington'ın tezinde ileri sürdüğü medeniyetler arası sorunlu sınırlar iddiasını ele alan yeni bir çalışma olarak dikkat çekiyor.

Tasvir ettiği medeniyetlerin yekpare bütünler olmaması, karar alma süreçlerinde ulusal çıkarların önemli rol oynaması ve benzeri sebeplerle birçok kez yanlışlanan Huntington'ın tezleri, bu kitap vesilesi ile bir kez daha test edilmekte. Konuyu dört alt başlıkta ele alan kitaba katkıda bulunan yazarlar kendi ülkelerinin uzmanlarından oluşuyor. Kitap klasik İslam dünyası analizlerinden farklı olarak İslam dünyası ile diğer dinlerin keşiştiği noktalarda yer alan ülkeleri ve sorunları ele alıyor.

“Ortadoğu ve Asya” başlıklı birinci bölümde Ortadoğu bölgesindeki sınır noktaları olarak Filistin-İsrail örneği ve Lübnan, Asya bağlamında ise Pakistan, Afganistan, Endonezya ve Filipinler’in ele alınarak İslam’ın uzun zamandır diğer dinlerle olan ilişkisi değerlendiriliyor. Bu noktada Endonezya örneğindeki çatışmanın kökeninde iktisadî mahrumiyetin yanında, kolonyal geçmiş dolayısıyla Hıristiyanların avantajlı durumlarını korumak istemelerinin de önemli bir rol oynadığına vurgu yapılıyor.

Nijerya, Somali, Etiyopya ve Sudan’ın ele alındığı “Afrika” adlı ikinci bölümde, Hz. Muhammed’den hemen sonra Mısır’ın fethi ile İslam’ın bu kıtada yayılması nedeniyle Afrika’nın İslam dünyasında merkezî bir yeri olduğu dile getiriliyor. İslam’ın yüzyıllardır etkili olduğu bu kıtadaki coğrafi varlığı, Ali Mazrui’nin tanımladığı şekilde bir “İslam hilali” olarak değerlendirilerek Afrika’daki İslam’ın anlaşılabilirliği için kıtadaki fakirliğin, devlet otoritesinin yokluğunun ve dış destek arayışlarının da iyi anlaşılması gerektiğinin altı çiziliyor.

“Eski Avrupalı Sınır” başlıklı üçüncü bölümde ise Çeçenistan, Bosna, Türkiye ve İspanya örnekleri üzerinden tarihte çeşitli imparatorlukların yönetimleri zamanında oluşan bu eski sınırlar tartışılıyor. Burada bahsi geçen çeşitli örneklerin Huntington tarafından İslam ve Hıristiyanlık arasındaki kırılma noktaları olarak gösterildiği hatırlandığı zaman bu bölüm daha da önemli hale geliyor. Üçüncü bölümde farklı yazarlar özellikle Soğuk Savaş sonrası dönemde adı geçen bölgelerde yaşanan sorunların ortaya çıkmasında milliyetçiliğin, din ile ne kadar iç içe geçtiğini dile getiriyor ve kimlik tanımlamalarında İslam’ın “öteki” olarak kurgulanmasının sonuçları üzerinde duruyor.

“Yeni Sınırlar” başlıklı dördüncü bölümde ise son yüzyıldaki göç hareketlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan yeni Müslüman toplulukların yaşadıkları İngiltere, Fransa, İskandinavya ve ABD örnekleri ile internet ve sanal ortam birer örnek olarak değerlendiriliyor. Bu bağlamda eğer Huntington’ın ileri sürdüğü gibi Batı ile İslam arasında çatışmalar olacaksa bunun Batı Avrupa’da ve ABD’de gerçekleşeceği vurgulanıyor. Batı Avrupa ve ABD’ye yerleşen Müslümanların farklı zamanlarda göç etmeleri ve farklı arka planlardan gelmelerinin dikkate alınması gerekliliğinin vurgulandığı bu bölümde yekpare bir Müslüman nüfusun varlığından söz etmenin mümkün olmadığı belirtiliyor.

Kitabın benzer kitaplardan farklı olarak akademik tartışmalara en önemli katkılarından birisi de internetin ve iletişim teknolojilerinin medeniyetler çatışması tezi çerçevesinde nasıl etkili olabildiğini göstermesi. Özellikle sanal ortamın etkisiyle yerel kimliklerden uzaklaşan

gençlerin ve göçmen toplulukların içinde iki arada kalmış kimselerin boşluklarını internette tanıştıkları “mürşit”ler ile gidermeye çalıştıklarını anlatılıyor. Kitaba göre sanal ortamda yeni sınırların oluşması çeşitli aşamalarla gerçekleşiyor. Öncelikle kuşatma mantığı ile bir düşmanlık anlayışı oluşturuluyor ve içinde yaşanan Batılı toplumların “darul-harb” oldukları ileri sürülerek yapılacak şeyin “hicret” olduğu cevabı veriliyor. Demokrasilerin düşman olarak gösterildiği bu sanal ortamlarda verilen hicret fetvası sonrasında iki türlü hicret alternatifi sözkonusu: İçer veya dışa. İçer dönüldüğü zaman Batılı ülkeler içerisindeki radikal gruplara kaymanın gerçekleştiği, dışa doğru hicret gerçekleşecekse de bunun Kaide’nin eğitim kamplarının olduğu ülkelere doğru olduğu belirtiliyor.

Kitabın genelinde Huntington’ın tezinin yanlışlandığı pek çok noktanın yanında, bazı noktalarda Huntington’ın argümanlarının doğru olduğu da dikkat çekiyor. Bu bağlamda farklı ülke örneklerinde dikkati çeken husus, radikalleşen gençlerin çoğunun önceden bilinçli bir İslamî hayat sürmeyen insanlar olması. Dünyanın farklı yerlerinde değişik dinî gruplara mensup insanlar arasında ortaya çıkan çatışmaların kökeninde yatan temel faktörün iktisadî mahrumiyet olduğu ileri sürülürken, Huntington’ın savının esas test edilme alanının Avrupa olduğu belirtilerek, modernlik mekanizmalarının Avrupa’da etkili olduğu dile getiriliyor. Avrupa kıtasında modernlik mekanizmaları etkili iken, bu kıtadan farklı olarak Afrika, Asya ve Ortadoğu’da ise etkili olan unsurun sömürgeci geçmiş olduğu ifade ediliyor.

Özellikle Avrupa ve ABD’de hissedilen modernlikle ilgili etkiler değerlendirilirken, iletişimin radikalleştirici etkisi ön plana çıkıyor. Batılı ülkelerde yaşanan ciddi sorunların temelinde medeniyetler çatışması gibi tezlerin dile getirilmesinde ve İslamofobyasının yükselmesinde iletişimin bu radikalleştirici etkisi önemli bir rol oynuyor ve bunun sonucunda Müslümanlarla ilgili her şey güvenleştirilmeye başlıyor. Kitabın editörleri, güvenleştirme noktasında görsel güvenleştirmenin sözel güvenleştirmeye göre çok daha etkili olduğunu, ikincisinden geri adım atılmasının sözkonusu olabileceken görsel güvenleştirmenin geri döndürülmesinin çok zor olduğunu belirtiyorlar. Gerçekten de Danimarka’da yaşanan karikatür krizi ve 2009 yılının Aralık ayında İsviçre’de minareler ile ilgili referandum sırasında Müslümanları temsil eden görsel malzemelerin ne kadar olumsuz etkileri olduğunu bu noktada unutmamak gerekiyor.

Kitap bir yandan unutulmuş veya unutulması gereken bir konuyu yeniden gündeme getiriyor izlenimi doğursa da, öte yandan son dönem-

de artan İslamofobyaya göz önüne alındığında bu konuların akademik çalışmalarda ele alınması gereği açıktır. Bu noktada kitabın önemli katkılarından biri, dünyanın farklı alanlarındaki sınır bölgelerini uzmanlarının yazdıkları bölümler ile ele alması; diğer bir katkısı da günümüzde etkisi gitgide artan internetin toplumları dönüştürmede oynadığı role dikkat çekmesidir.

R. Rorty, G. Vattimo

Dinin Geleceği

der. Santiago Zabala, çev. Rahmi G. Ögdül

Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2009, 92 s.

Tamer YILDIRIM

Yrd. Doç. Dr., Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Kitabın yazarlarından Gianni Vattimo (1936-) özellikle yorumbilimci felsefe bağlamındaki değerlendirmeleriyle çağımızın etkili filozoflarından birisidir. Genel olarak Vattimo'nun, yorumbilimci düşünme kipine geçişi, hem geleneksel metafiziğin hem de modernliğin sonunun doğal bir sonucu olarak değerlendirdiği görülmektedir. Richard Rorty (1931-2007) ise çözümleyici felsefe geleneğinde yetişmiş olmakla birlikte, zamanla kıta felsefesi geleneğinin temel tartışmalarına yaptığı katkılarla adından sıkça söz ettirmiş, felsefesinde kıta felsefesinin önemli sorunlarını, çözümleyici ve pragmatist geleneğin sunduğu olanakları kullanarak özgün biçimde işlemiş isimlerden biridir. Yani bir anlamda çağdaş felsefede Rorty, Kuzey Amerika'nın empirizm sonrası pragmatizmini, Vattimo ise Latin Avrupa'nın postmodern yönelimini temsil etmektedir.

Değerlendirmeye konu olan kitap ise bu iki düşünürün yazılarına ve kitabın editörü Zabala ile olan diyaloglarına dayanmaktadır. Kitabı oluşturan metinler, emirleri/yasakları olmayan ve özellikle metafizik bir Tanrı imgesi içermeyen bir inanç haritasının taslağını çiziyor gibidir. Kitabı derleyen Zabala tarafından yazılan girişte, genel olarak çağımızın dinî bakış açısına farklı yönlerden değinilmektedir. Yazar, bu noktada dinî bir yaklaşım tarzıyla günümüzde dini tasfiye etmiş olduklarına inanılan pozitivist bilimcilik ve Marksizm gibi felsefi kuramların çözümlerine tanık olunduğunu belirterek, çağdaş teolojeye hâkim görüşün aksine Tanrı'nın ölümünün anti-Hıristiyan değil,